

Scenografia, charakteryzacja, kostiumy i aktorzy filmowi

WIEDZA W PIGUŁCE

Film może być realizowany w różnych miejscach: w plenerze, we wnętrzach naturalnych bądź specjalnie tworzonych. Ważnym elementem tworzenia kreacji scenograficznej jest wybór miejsca inscenizacji. Zdarza się, że zdjęcia są realizowane w miejscu rozgrywania się akcji filmu, tak jak w filmie „Warszawa” (reż. Dariusz Gajewski, 2003), lecz nie jest to regułą. Ulice przedwojennej Warszawy z filmu „Vabank” (reż. Juliusz Machulski 1981) grają ulice Piotrkowa Trybunalskiego. Postęp technologiczny umożliwia wygenerowanie stosownej scenerii, tak się stało w wypadku filmu „Pianista” (reż. Roman Polański). Często nawet w sytuacji, gdy miejsce akcji filmowej realnie istnieje, jest ono zastępowane duplikatem lub modelem stworzonym na potrzeby filmu. Dzieje się tak ze względów technicznych, ekonomicznych lub artystycznych. Właściwości danej scenerii (nastrój opowieści, cechy epoki itp.) można tworzyć za pomocą zabiegów scenograficznych np. usunięcie zbędnych elementów przestrzeni naturalnej (jak np. znaki drogowe w filmie historycznym), dodawanie rekwizytów (właściwe dla epoki pojazdy) lub zastosowanie odpowiednich barw i efektów (śnieg, mgła).

Dopełnieniem scenografii są oczywiście kostiumy; dzięki nim widzowie łatwo rozpoznają gatunek filmowy (np. western lub film płaszcza i szpady), epokę czy krąg kulturowy fabuły filmowej. Są kreacją, a nie prostym odtworzeniem prawdy historycznej. Dookreślają one postacie, mówią o ich profesji, statusie społecznym czy charakterze. Podobną funkcję pełni charakteryzacja. Warto pamiętać, że kostiumem filmowym jest także nagie ciało aktora.

Aktor filmowy ma szczególny status, różny od tego, z którym mamy do czynienia w teatrze. Aktor teatralny ma za zadanie odegranie roli w trakcie trwania spektaklu, w stałym porządku scen. To właśnie on odpowiada za wrażenie spójności fabularnej, emocjonalnej i czasoprzestrzennej. Jego zadaniem jest wypełnienie przestrzeni sceny i widowni, skupienie na sobie uwagi wszystkich widzów. Aktor teatralny powinien mieć opanowaną bardzo ekspresywną grę aktorską, która przeniesiona na ekran w początkowych latach rozwoju kina okazała się nie do zaakceptowania przez widzów.

Aktor filmowy powinien mieć świadomość medium i swojego ciała. Jego praca polega na analitycznym budowaniu roli, na rozbiciu spójnej konstrukcji bohatera na poszczególne sceny, ujęcia, dialogi, ruchy, gesty. Jego ekspresja jest rejestrowana przez kamerę, która umożliwia obserwację z bliska – gesty i ruchy powinny być bardziej powściągliwe, często ograniczające się tylko do wybranych części ciała. Profesjonalny aktor filmowy zdaje sobie sprawę z faktu, że w filmie nie jest fizycznie obecny. Widzowie obcuja z postacią, z bohaterem. Wielu wybitnych aktorów potrafi nadać postaci indywidualny rys.

POMYSŁ NA LEKCJĘ

Scenografia, charakteryzacja, kostiumy i aktorzy tworzą wspaniały filmowy świat, który tak bardzo wciąga widzów – fascynuje ich i dostarcza wielu wzruszeń. Jakie zbiegi scenograficzne stosują filmowi twórcy? Jak kostiumy i charakteryzacja wpływają na odbiór postaci? Czym różni się aktorstwo teatralne i filmowe? To niektóre z wielu pytań, na które otrzymają odpowiedzi uczestnicy i uczestniczki zajęć „Scenografia, charakteryzacja, kostiumy i aktorzy filmowi”.

Cele operacyjne

Uczestnicy i uczestniczki:

- potrafią określić, w jakich przypadkach niezbędne jest konstruowanie przestrzeni profililmowej;
- wiedzą, jaki wpływ na odbiór filmowych postaci ma odpowiednio dobrana charakteryzacja i kostiumy;
- znają różnice pomiędzy aktorstwem filmowym i teatralnym.

Przebieg zajęć

1.

Czas: 5 min

Forma: rozmowa

Pomoce: tablica, kreda lub marker

Poproś uczestników i uczestniczki, aby przed zajęciami wysłuchali wywiadów z [Januszem Gajosem](#) oraz [Jerzym Stuhrem](#), będących wstępem do części dzisiejszej lekcji, podczas której poznają m.in. niektóre z tajników gry aktorskiej, tworzenia scenografii filmowej, a także doboru kostiumów i charakteryzacji w filmie. Zapytaj, jakie cele próbują osiągnąć aktorzy, pracując nad swoją rolą? W jakim celu z kolei przy realizacji produkcji filmowej zatrudniani są scenografowie, charakteryzatorzy i kostiumolodzy? Wszyscy ci twórcy, pracując indywidualnie, a także współpracując ze sobą, chcą wykreować dla widza niezwykły świat filmowej opowieści. Czy uczestnicy i uczestniczki potrafią podać przykład filmu, w którym praca wyżej wymienionych twórców zrobiła na nich szczególne wrażenie? Zapowiedz, że do sztuki aktorskiej, o której tak ciekawie w wywiadach opowiadali Janusz Gajos i Jerzy Stuhr, wrócicie na końcu zajęć. Teraz natomiast zajmiecie się tym, co niezmiennie pomaga aktorom w tworzeniu i odgrywaniu ról filmowych, a więc dobrze dobraną scenografią, charakteryzacją oraz kostiumami.

2.

Czas: 15 min

Forma: rozmowa, praca grupowa, prezentacja

Pomoce: fragment filmu „Pianista” z roku 2002 w reżyserii Romana Polańskiego, fragment filmu „Odyseja kosmiczna” z roku 1968 w reżyserii Stanleya Kubricka, fragment filmu „Seksmisja” z roku 1983 w reżyserii Juliusza Machulskiego, rzutnik, laptop, kartki, długopisy

Powiedz, że w filmie mamy do czynienia z dwoma rodzajami scenografii (przestrzeni profililmowej). Są to bądź naturalne (istniejące) plenery lub wnętrza, bądź skonstruowane specjalnie na potrzeby filmu. Właściwości scenerii filmowej można tworzyć za pomocą rozmaitych zabiegów scenograficznych np. usunięcia zbędnych elementów przestrzeni naturalnej, dodania rekwizytów (np. właściwych dla danej epoki) lub zastosowania odpowiednich efektów (np. śnieg, mgła). Pokaż uczestnikom i uczestniczkom trzy fragmenty filmów, do których – z przyczyn technicznych, ekonomicznych lub artystycznych – musiała powstać specjalnie skonstruowana scenografia: fragment filmu „Pianista” z roku 2002

w reżyserii Romana Polańskiego (1 H 50 MIN. 47 SEK. – 1 H 51 MIN. 36 SEK.), fragment filmu „Odyseja kosmiczna” z roku 1968 w reżyserii Stanleya Kubricka (44 MIN. 20 SEK. – 44 MIN. 53 SEK.), fragment filmu „Seksmisja” z roku 1983 w reżyserii Juliusza Machulskiego (26 MIN. 13 SEK. – 27 MIN. 00 SEK.).

Podziel uczestników i uczestniczki na trzy grupy. Poproś o udzielenie odpowiedzi na pytanie, z jakich ich zdaniem powodów twórcy poszczególnych filmów tworzyli do nich specjalne scenografie – technicznych, ekonomicznych, artystycznych, a może jeszcze innych. Zaproponuj, aby każda z grup spróbowała podać kilka przykładów scenografii, które z wymienionych już trzech względów musiałyby zostać od podstaw stworzone przez twórców filmowych (np. gabinet prezydenta Stanów Zjednoczonych, szczyt Himalajów, pokład okrętu podwodnego). Zaprosz reprezentantów poszczególnych grup do zaprezentowania wyników ich pracy.

3.

Czas: 15 min

Forma: praca w grupach, prezentacja

Pomoce: **Kostiumy i charakteryzacja w filmie - materiał pomocniczy, Postacie z filmów - instrukcja dla prowadzącego**, kartki i długopisy

Odsłoń zapisane wcześniej na tablicy informacje dotyczące kostiumów i charakteryzacji w filmie (**Kostiumy i charakteryzacja w filmie_materiał pomocniczy**). Przeczytaj je głośno. Poproś uczestników i uczestniczki o pozostanie w swoich grupach. Każdej z nich wręcz wydrukowany kadr z filmu prezentujący jednego z jego bohaterów (**Postacie z filmów_instrukcja dla prowadzącego**). Poproś, by każda z grup puściła wodze fantazji i spróbowała na podstawie wyglądu postaci stworzyć jej profil, m.in. określić cechy charakteru, profesję czy status społeczny. Zaprosz reprezentantów każdej z grup do przedstawienia efektów swojej pracy. Na koniec ujawnij faktyczny profil bohaterów filmowych, którzy zostali ujęci w kadrach wykorzystanych podczas realizacji zadania.

Podsumuj ćwiczenie, mówiąc, że na przykładzie przedstawionych charakteryzacji i kostiumów możemy dostrzec, jak wielkie mają one znaczenie dla zbudowania porządanego profilu bohatera. Mogą także w bardzo znaczący sposób pomóc aktorowi w stworzeniu wiarygodnej, spójnej postaci.

4.

Czas: 10 min

Forma: praca w grupach

Pomoce: **Aktorstwo teatralne i filmowe - instrukcja dla prowadzącego**, koperty

Podziel uczestników i uczestniczki na dwie grupy. Wręcz każdej z nich kopertę ze zdaniami opisującymi zasady gry aktorskiej (**Aktorstwo teatralne i filmowe - instrukcja dla prowadzącego**). Zadaniem obydwu grup będzie podzielenie zasad na dwie części. W jednej powinny się znaleźć te odnoszące się do aktorstwa filmowego, w drugiej do aktorstwa teatralnego. Poproś obie grupy o podanie rozwiązania zadania. Na koniec podaj poprawny podział.

Ewaluacja

Czy po przeprowadzeniu zajęć ich uczestnicy i uczestniczki:

- rozumieją, w jakich przypadkach niezbędne jest konstruowanie przestrzeni profilowej?

- potrafią określić, jaki wpływ na odbiór filmowych postaci ma odpowiednio dobrana charakterystyka i kostiumy?
- wiedzą, jakie są podstawowe różnice pomiędzy aktorstwem teatralnym i filmowym?

Opcje dodatkowe

Jeśli masz więcej czasu, odsłoń zapisany wcześniej na tablicy cytat: „Profesjonalny aktor filmowy to taki, który zdaje sobie sprawę z faktu, że w filmie tak naprawdę nie istnieje, że fizycznie nie jest obecny; a zamiast niego widzowie obcuja z postacią, z bohaterem” (dr hab. Wojciech Michera, cytat z materiałów do kursu „Film jako opowieść” realizowanego przez Uniwersytet Warszawski). Zapytaj uczestników i uczestniczki, czy zgadzają się z tym zdaniem i poproś o uzasadnienie odpowiedzi. Czy mogą podać kreacje aktorskie, które zrobiły na nich największe wrażenie? W jakim stopniu i w jaki sposób odzwierciedlały powyższy opis profesjonalnego aktora?

MATERIAŁY

- Kostiumy i charakterystyka w filmie_materiał pomocniczy
- Postacie z filmów_instrukcja dla prowadzącego
- Aktorstwo teatralne i filmowe_instrukcja dla prowadzącego

ZADANIE DLA UCZNIĄ

Zadanie 1.

Wybierz prawidłowe odpowiedzi (jedną lub więcej).

- Co charakteryzuje ekspresję aktora filmowego?
  - ☐ Jest skoncentrowana tylko w obszarze twarzy (miny, spojrzenia, grymasy).
  - ☐ Nie jest związana z pracą kamery.
  - ☒ Zwykle jest bardziej powściągliwa niż ekspresja aktora na scenie teatralnej.
  - ☐ Zwykle jest bardziej dynamiczna i wyrazista niż ekspresja aktora na scenie teatralnej.
- Co to jest scenografia?
  - ☐ przestrzeń narracyjna filmu
  - ☐ kostiumy i charakterystyka aktora
  - ☒ przestrzeń profilmowa
  - ☒ plenery, wnętrza i rekwizyty wykorzystane w filmie
- Jaką rolę mają kostiumy w filmie?
  - ☒ tworzą kod pozwalający widzowi łatwo rozpoznać gatunek filmowy
  - ☐ budują napięcie w filmie
  - ☒ mówią wiele o indywidualnych postaciach – ich profesji, cechach charakteru, statusie społecznym
  - ☐ określają kąt i punkt widzenia kamery
- Z jakich względów może zajść konieczność konstruowania scenografii specjalnie na potrzeby filmu?
  - ☒ ekonomicznych

- ☐ chemicznych
- ☒ artystycznych
- ☒ technicznych

5. Jak aktor operuje głosem w filmie?

- ☐ używa hiperpoprawnej dykcji
- ☐ mówi cicho i niewyraźnie
- ☒ mówi wyraźnie; jednak rezygnuje z przesadnej, hiperpoprawnej dykcji
- ☐ mówi zawsze bardzo głośno i wyraźnie

SŁOWNICZEK

- **scenografia:**
- **kostium: charakteryzacja: aktor:**

CZYTELNIA

- Stephen Book, Podręcznik dla aktorów. Technika improwizacji dla profesjonalnych aktorów filmowych, teatralnych i telewizyjnych, Wydawnictwo Wojciech Marzec, Warszawa 2006.
- Akademia Orange, Ekipa filmowa – scenografia [online], Fundacja Orange [dostęp: 3.11.2014], dostępny w Internecie: <http://www.akademiaorange.pl>.

Tekst: Eliza Hetkowska, scenariusz: Anna Walczak, konsultacja merytoryczna: Wojciech Michera. Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska.

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/scenografia-charakteryzacja-kostiumy-i-aktorzy/>.

Publikacja przygotowana w ramach współpracy z Centrum Otwartej i Multimedialnej Edukacji Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie kursu "Film jako opowieść".